

Avdelningen för djurskydd och hälsa

Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl.

Djurskydd

Innehåll

NYHETER I VERSION 2.0	FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.
1. INLEDNING	4
2. BESKRIVNING AV KONTROLLOMRÅDET	4
3. SYFTET MED TILLSYVEN	4
4. KONTAKTFUNKTIONER	4
5. DEFINITIONER OCH VIKTIGA BEGREPP	5
6. TILLÄMPLIG LAGSTIFTNING	5
6.1 OM DJURSKYDDSLAGEN	5
6.2 ALLMÄNT OM KONTROLLARBETET	5
6.3 ÖVRIGT REGELVERK	5
6.4 AKTUELLA KONTROLLVÄGLEDNINGAR.....	6
6.5 ANSVARFÖRDELNING INOM TILLSYNSOMRÅDET	6
6.6 RISKANALYS.....	7
7. OLIKA TYPER AV KONTROLLER.....	7
7.1 NORMAL KONTROLL	7
7.2 TVÄRVILLKOR	7
7.3 KONTROLL EFTER ANMÄLAN	7
7.4 KONTROLL INNAN GODKÄNNANDE/TILLSTÅND	8
8. FÖRANMÄLAN AV KONTROLL.....	8
9. INFORMATION TILL DJURHÅLLAREN I SAMBAND MED KONTROLLEN... 	9
10. KONTROLLRAPPORT.....	10
11. KONTROLLMETODIK	10
11.1 FRÅGOR.....	10
11.3 KONTROLLMOMENT I RÄTT ORDNING	10
11.4 TIDPUNKT FÖR KONTROLL	11
12. DOKUMENTATION.....	11
12.1 SYFTET MED DOKUMENTATIONEN	11
12.2 DOKUMENTATIONENS ANVÄNDNING	11
12.3 DETTA BÖR DOKUMENTERAS	12
13. MÄTA BULLER OCH UTRYMMEN M.M., OCH FOTOGRAFERA	12
14. ATT FYLLA I CHECKLISTAN	13
14.1 HELA ELLER DELAR AV CHECKLISTAN	13

14.2 CHECKLISTANS OLIKA DELAR	13
15. ATT FÖRBEREDA EN KONTROLL	15
16. TVÄRVILLKOREN	15
17. UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING AV KONTROLLEN.....	16
17.1 KRAV PÅ KONTROLLERNA SOM RAPPORTERAS TILL KOMMISSIONEN	16
<i>Kalv</i>	16
<i>Gris</i>	17
<i>Värphöns</i>	17
<i>Animalieproduktionens djur</i>	18
17.2 UTVÄRDERING AV KONTROLLEN	18
18. PROBLEM VID KONTROLL – TILLTRÄDE MM	19
19. INTRESSEKONFLIKT OCH JÄV.....	20
20. ANLITA SÄRSKILD KOMPETENS	20
21. SMITTSKYDD	20
22. METODER FÖR ATT FÖLJA UPP EN KONTROLL	21
23. HANDRÄCKNING AV POLIS	22
24. REGISTRERING AV KONTROLLRESULTAT	22
25. AVGIFT FÖR EXTRA OFFENTLIG KONTROLL	22
26. LITTERATURLISTA.....	22

BILAGOR

1. Schematisk bild över checklistans och kontrollpunkternas uppbyggnad

Jordbruksverkets kontrollvägledning är tillgängliga på webben, www.jordbruksverket.se

Ändringslogg för dokumentet

Datum	Ändring	Signatur
2009-02-19	Vägledningen fastställd	Malin Engdahl
2010-06-16	Revidering genomförd	Malin Engdahl
2010-07-09	Fastställd med AC-beslut	Malin Engdahl
2014-05-06	Vägledningen är fastställd av avdelningschef Ingrid Eilerz. Revidering av bl.a. stycke 8, föransmälan av kontroll. Denna vägledning ersätter vägledning med dnr 31-2401/09.	Katarina Andersson & Helena Elofsson

1. Inledning

Jordbruksverket vill med denna kontrollvägledning ge råd och stöd åt dem som planerar och utför den offentliga kontrollen av djurskydd. Målsättningen är att på ett samlat ställe tillhandahålla information om kontrollområdet, t.ex. gällande regelverk, ansvarsfördelning, genomförande av den operativa kontrollen. Kontrollvägledningen syftar främst till att ge råd och stöd till dem som utför den offentliga kontrollen samt att samordna följa upp och utvärdera kontrollen. Härigenom skapas förutsättningar för en offentlig kontroll som kännetecknas av hög effektivitet och en god kvalitet.

2. Beskrivning av kontrollområdet

Vägledningen omfattar offentlig kontroll av djurskydd och följande regelverk:

- Kontrollförordningen¹
- Djurskyddslagen med tillhörande förordning och föreskrifter
- Tvärvillkor. Se också kontrollinstruktion för tvärvillkor - djurskydd.

Vägledningen omfattar **inte** Livsmedelsverkets ansvar för kontroll av djurskydd på slakteri.

3. Syftet med tillsynen

Kontrollens syfte är att säkerställa att djurskyddslagstiftningen efterlevs.

4. Kontaktfunktioner

Kontaktfunktioner vid Jordbruksverket

För frågor om djurskyddsbestämmelser, kontakta Jordbruksverkets kundtjänst tfn 0771-223 223.

För frågor som gäller djurskyddskontrollregistret (DSK) och registrering av kontrollresultat använd e-post sf_kontroll@jordbruksverket.se

¹ Europaparlamentets och rådet förordning (EG) nr 882/2004 av den 29 april 2004 om offentlig kontroll för att säkerställa kontrollen av efterlevanden av foder- och livsmedelslagstiftningen samt bestämmelser och djurhälsa och djurskydd.

5. Definitioner och viktiga begrepp

Se Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2008:67) om offentlig djurskyddskontroll.

6. Tillämplig lagstiftning

6.1 Om djurskyddslagen

Djurskyddskontrollen ska ses i sitt sammanhang. Vår gällande djurskyddslag är i grunden från 1988. I propositionen till lagen fastställer dåvarande jordbruksministern att djurskyddet gäller förhållandet mellan människan och de djur som hon har i sin vård och att djurskyddet är en etisk fråga. Han menar vidare att djurskyddslagens huvudsyfte är primärt av preventiv karaktär. Genom bestämmelser i lagstiftningen förebyggs att djur utsätts för onödigt lidande. Han menar också att tillsynen inte enbart ska ses som en kontrollerande funktion utan ska i första hand ta sikte på information, upplysning och rådgivning om djurskyddsaspekter på såväl djurhållning i allmänhet som på enskilda personers djurinnehav. Även om vi genom vårt medlemskap i EU har fått ett större fokus på kontroll av efterlevnad kan det vara bra att vara medveten om syftet med vår djurskyddslag. Att förebygga.

6.2 Allmänt om kontrollarbetet

Grundläggande bestämmelser om offentlig djurskyddskontroll finns i

1. 24-28 §§ djurskyddslagen (1988:534) och 59-68 §§ i djurskyddsförordningen (1988:539).
2. Statens Jordbruksverks föreskrifter (SJVFS) 2008:67 om offentlig djurskyddskontroll.
3. Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 882/2004 av den 29 april 2004 om offentlig kontroll för att säkerställa kontrollen av efterlevnaden av foder- och livsmedelslagstiftningen samt bestämmelserna om djurhälsa och djurskydd.

I 24 § djurskyddslagen och i 59 § djurskyddsförordningen anges att länsstyrelsen är behörig myndighet att utöva offentlig kontroll av efterlevnaden av djurskyddslagen, de föreskrifter och beslut som har meddelats av lagen, de EG-bestämmelser som kompletteras av lagen och de beslut som har meddelats med stöd av EG-bestämmelser.

Jordbruksverket, är enligt 63 § djurskyddsförordningen, samordnande kontrollmyndighet och lämnar stöd, råd och hjälp.

6.3 Övrigt regelverk

För gällande regelverk för djurskydd rekommenderas veterinära författningshandboken, L-Djurskydd som finns tillgänglig via Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se Här finns alla gällande föreskrifter som rör djurskydd samt länkar till annan lagstiftning på området.

6.4 Aktuella kontrollvägledningar

Utöver denna allmänna vägledning finns djurslagsspecifika vägledningar och en kontrollinstruktion för tvärvillkor – djurskydd samt en vägledning för handläggning av djurskyddsärenden.

Tabell.: Kontrollinstruktioner och checklistor

Område	Kommentar
Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. djurskydd	
Nötkreatur	
Hästar	Hästar, åsnor, mulor och korsningar
Grisar	
Sällskapsdjur i bostad	Inriktning mot klagomålsärenden
Fjäderfä	Slaktkyckling, kalkon och värphöns.
Får och get	
Övriga djur, med och utan tvärvillkor	
Vägledning – handläggning av djurskyddsärenden	
Hjorddjur/hägn	
Pälsdjur	
Renskötsel	
Fisk	
Försöksdjur	Anläggning och pågående försök
Transporter	
Zoo-butiksdjur	
Offentlig förevisning	
Cirkus	Checklista för inbesiktning.
Slakterier Livsmedelsverket och länsstyrelsens kontroll	Klar i september 2010
Djurförbud	Endast checklista

Kontrollvägledningarna publiceras på Ladan och på Jordbruksverkets webbplats. De gäller tills dess att en ny version publiceras.

6.5 Ansvarsfördelning inom tillsynsområdet

Länsstyrelserna är behörig myndighet att utöva offentlig kontroll.

Livsmedelsverket ska utöva de djurskyddskontroller som anges i förordning (EG) nr 854/2004²

² Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 854/2004 av den 29 april 2004 om fastställande av särskilda bestämmelser för genomförande av offentlig kontroll av produkter av animaliskt ursprung avsedda att användas som livsmedel.

På Ladan finns ett dokument som beskriver den fördelning av ansvaret som länsstyrelserna, Livsmedelsverket och Jordbruksverket enats om för kontroll av djurskydd på slakteri. Observera att detta dokument kan komma att ändras om parterna är överens om att ändring behövs. (Dokumentet finns på: Ladan/Växt, djur, veterinär/Avdelningen för djurskydd och hälsa/Djurskydd)

Jordbruksverket är samordnande kontrollmyndighet och samordnar kontrollmyndigheternas verksamhet och lämnar vid behov råd och hjälp i denna verksamhet.

6.6 Riskanalys

Länsstyrelsen ska se till att riskbaserade kontroller genomförs regelbundet. Kontrollmyndigheten ansvarar för att göra en riskvärdering av sina kontrollobjekt enligt de riktlinjer som beslutats av Jordbruksverket. Detta anges i 13 § i Statens Jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2008:67) om offentlig djurskyddskontroll (L44).

Ett systematiskt arbete med riskanalys av djurskyddet i länet innefattar identifiering av riskobjekten, riskvärdering av olika kontrollobjekt (för prioritering av kontrollerna), planering och genomförande av kontrollerna, utvärdering av arbetet och kommunikation av riskvärderingen (till konsumenter och företagare m fl). Kontrollmyndigheten bör dokumentera sin riskanalys så att det i efterhand går att se vilka principer som tillämpats för urval av kontrollobjekt.

7. Olika typer av kontroller

7.1 Normal kontroll

Normal kontroll omfattar den planerade kontroll som länsstyrelsen utför. Den omfattar kontroll av objekt som valts ut med riskvärdering som grund och de objekt som valts ut slumpmässigt.

7.2 Tvärvillkor

Kontrollen omfattar kontroll av samtliga tvärvillkor som rör djurskydd. Kontrollobjekten har valts ut av länsstyrelsen efter en kombination av slumpmässigt urval och riskanalys.

7.3 Kontroll efter anmälan

Kontroll som länsstyrelsen genomför efter en anmälan från veterinär, allmänhet eller på annat sätt fått information som leder till att myndigheten beslutar sig för att utföra en kontroll.

Kontroll ska göras då det finns anledning att anta att djurskyddslagstiftningen eller beslut fattade med stöd av den inte efterlevs. Se 14 § i L44. En anledning kan vara anmälningar från allmänheten. När en anmälan kommer in till myndigheten bör uppgifternas omfattning och allvarlighetsgrad bedömas av länsstyrelsen. På så sätt kan även ärenden som skapas via en anmälan ingå i riskvärderingen av länsstyrelsens verksamhet. Länsstyrelsen bör därför ha en strategi för att hantera anmälningsärendena för att hålla en lämplig balans mellan normal kontroller som är riskbaserade och övriga kontroller efter anmälan.

7.4 Kontroll innan godkännande/tillstånd

Kontroll som genomförs innan tillstånd enligt § 16, godkännanden för offentlig förevisning och inbesiktning av cirkus.

Tabell 2 . Samliga av kontrolltyper. Kortnamnen är de som används i IT-systemet (DSK-kontroll)

Kortnamn	Kontrolltyp
<i>Normal_risk</i>	Normal kontroll, utvald utifrån riskvärdering.
<i>Normal_slump</i>	Normal kontroll, slumpurval
<i>Normal_riktad</i>	Riktad kontroll
<i>Kontroll_16</i>	Kontroll innan § 16-tillstånd
<i>Kontroll_cirkus</i>	Inbesiktning cirkus
<i>Kontroll_off</i>	Kontroll innan godkännande för offentlig förevisning
<i>Extra_vet</i>	Kontroll efter anmälan från veterinär
<i>Extra_all</i>	Kontroll efter anmälan från allmänhet
<i>Extra_annan</i>	Kontroll efter anmälan från annan aktör t ex polis, EU-stödskontrollant etc.
<i>Extra_uppf</i>	Extra offentlig kontroll som görs för att följa upp att brister som har konstaterats vid tidigare kontroll har åtgärdats
<i>TVAR_ALLA</i>	Fullständig tvärvillkorskontroll
<i>TVAR_kalv</i>	Utökad tvärvillkorskontroll kalv
<i>TVAR_gris</i>	Utökad tvärvillkorskontroll gris
<i>TVAR_Anim</i>	Utökad tvärvillkorskontroll animalieproduktionens djur

8. Föranmälan av kontroll

Jordbruksverkets bedömning är att användandet av föranmälan eller så kallad avisering bör ske enligt följande:

- Vid kontroller som görs rutinmässigt (t.ex. så kallade normalkontroller) bör en föranmälan göras för att skapa goda förutsättningar för kontrollen. Föranmälan bör dock inte göras tidigare än 24 timmar innan kontrollens genomförande.
- Vid uppföljande kontroller bör syftet och vad som ska kontrolleras avgöra om det är lämpligt att föranmäla eller inte. Föranmälan bör dock inte göras tidigare än 24 timmar innan kontrollens genomförande.
- Vid kontroll som utförs med anledning av anmälan bör inte någon föranmälan göras.

När det gäller den regelbundna, rutinmässiga kontrollen som kontrollmyndigheterna har planerat att genomföra bedömer vi att denna kan och bör förälmälas. Inom den offentliga kontrollen kallas denna kontroll ofta för normalkontroll. Att vi bedömer att denna kontroll kan förälmälas baserar vi delvis på att det i dessa fall inte finns skäl för att utgå från att det finns brister i djurhållningen. Vi bedömer även att om det finns underliggande brister, tillfälliga eller systematiska, märks dessa oftast även om snabba åtgärder har gjorts. Vår slutsats är därför att fördelarna med att förälmäla dessa kontroller är fler än nackdelarna. Vid kontroller som görs rutinmässigt (t.ex. så kallad normalkontroller) bör därför en förälmälan göras för att skapa goda förutsättningar för kontrollen. Förälmälan bör dock inte göras tidigare än 24 timmar innan kontrollens genomförande.

Vid uppföljande kontroller bör syftet och vad som ska kontrolleras avgöra om förälmälan bör göras eller inte. Vid t.ex. kontroll av om vissa tekniska åtgärder har vidtagits som ombyggnationer, installationer eller liknande kan förälmälan göras utan att det får en negativ effekt på kontrollens syfte. Vid kontroll av andra saker kan däremot en förälmälan få en negativ effekt på kontrollens syfte. Som exempel kan här nämnas att vid kontroll inom djurskyddsområdet kan detta gälla kontroll av dagliga skötselrutiner som utfodring av djur eller renhållning av djurutrymmen. I dessa fall bedömer vi att möjligheten att förälmäla är mer begränsad. I bedömningen om förälmälan är lämplig eller inte kan även vägas in vilken riskkategori företaget är klassat till. Om det är lämpligt eller inte att göra en förälmälan vid uppföljande kontroller bör alltså bedömas från fall till fall.

När det gäller kontroller som görs som följd av anmälningar bedömer vi att det inte är lämpligt att dessa kontroller förälmäls. I dessa fall finns det skäl att misstänka att det finns brister hos den som ska kontrolleras och en förälmälan skulle kunna göra det lättare att dölja dessa brister och risken är då att de inte kommer att åtgärdas. Vår bedömning är att nackdelarna med förälmälan vid anmälningsärenden väger tyngre än fördelarna.

9. Information till djurhållaren i samband med kontrollen

Innan kontrollen påbörjas bör kontrollanten informera djurägaren om vad som ska kontrolleras och skälet till och målet med kontrollen. I anslutning till att kontrollen avslutas ska kontrollanten muntligen sammanfatta vad som konstaterats till djurhållaren. Detta är den preliminära bedömningen. Den bör ge besked om det finns några brister som behöver åtgärdas eller andra iakttagelser som gjorts. Information bör också ges till djurhållaren om vad som händer sen i stora drag, till exempel att det kan bli aktuellt med föreläggande etc.

För att underlätta för djurhållaren bör han eller hon få skriftlig information i samband med kontrollen. Informationen bör innehålla uppgift om vem som utfört kontrollen inklusive kontaktuppgifter och vad den omfattar.

Det är också lämpligt att lämna över aktuella informationsbroschyrer om djurskydd.

10. Kontrollrapport

Efter kontrollen ska en kontrollrapport skickas till djurhållaren. Dess innehåll regleras i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2008:67) om offentlig kontroll av djurskydd, 11 §. Den ska innehålla

- Syftet med kontrollen
- Kontrollmetod
- Tid och plats för kontrollen
- Om och i så fall när kontrollen aviserats
- Vilka som var närvarande vid kontrollen
- Eventuella andra noteringar som kan vara relevanta för det enskilda kontrollen (t ex väderleksförhållandena vid kontrolltillfället.)
- Hur kontrollen utfördes och vad som framkom
- Kontrollmyndighetens bedömning och vilka åtgärder som kontrollmyndigheten avser att vidta med anledning av det som framkom vid kontrollen.

Kontrollobjektet ska få del av rapporten så snart som möjligt efter kontrollen.

11. Kontrollmetodik

Vid kontrollen kontrolleras att djurskyddsbestämmelserna följs avseende bl.a. djurens hälsa och skötsel, foder och vatten, att djurstallarna är funktionsdugliga, att belysning, dagsljus och ventilation är tillfredsställande för djuren samt att det inte finns skaderisker för djuren. Djurhållaren eller djurhållarens ombud bör delta i kontrollen, som både är ett kunskapsutbyte och en myndighetskontroll.

11.1 Frågor

Det är viktigt att du som kontrollant under kontrollen får fram uppgifter som är av betydelse för djurskyddet men som inte går att se. För att uppnå detta är det viktigt att du frågar och skriver ner de svar du får. Ställ gärna kontrollfrågor – Är det rätt uppfattat att det är XX som ansvarar för att fodra djuren? Etc.

11.3 Kontrollmoment i rätt ordning

Fundera igenom i vilken ordning du vill göra de olika momenten. Bestäm om du ska börja med att titta i stallar/på djuren eller börja med att samtala med djurhållaren. Diskutera med djurhållaren en lämplig besöksordning genom besättningen för att minska risk för spridning av smitta, läs mer om besöksordningen under punkt 21. Smittskydd.

11.4 Tidpunkt för kontroll

Tidpunkten på året bör anpassas till vilken typ av djurhållning som finns på kontrollplatsen och vad som är tyngdpunkten vid kontrollen. Till exempel kan stallklimatet bättre kontrolleras om kontrollen görs under installningsperioden, och oftast vid kallt väderlek.

12. Dokumentation

Kontrollerna ska dokumenteras noggrant. Skriv, rita, ta foton, använd videokamera. I kontrollvägledningar och checklistor är det inte möjligt att ange exakt vilka detaljer som bör dokumenteras vid ett kontrollbesök. I vissa situationer måste kontrollanten dokumentera betydligt fler uppgifter än vad som uppenbart framgår av vägledningen eller checklistan. Om tveksamheter uppstår kring vad som konstaterades vid kontrollen eller om kontrollanten iakttar brister är det särskilt viktigt att dokumentera väl.

12.1 Syftet med dokumentationen

Syftet med dokumentationen är att så objektivt som möjligt beskriva det som kontrollanten ser vid kontrolltillfället. Med hjälp av det som finns dokumenterat från kontrollen ska en annan person, djurägare eller domstol kunna förstå vad kontrollanten sett och bakgrunden till de ställningstaganden som kontrollanten gjort. Dokumentation bör också göra kontrollen hållbar över tiden, så att kontrollen kan vara användbar som kunskapsmaterial om djurägaren och kontrollobjektet kontrolleras igen. Dokumentation är en grundpelare i kontrollens rättssäkerhet, särskilt om kontrollen leder till myndighetsåtgärder mot den enskilde.

12.2 Dokumentationens användning

För att korrekta beslut om åtgärder ska kunna fattas måste kontrollen resultera i ett bra beslutsunderlag. Detta består i regel av mer än en korrekt ifyllt checklista. Om underlagsmaterialet från kontrollen är väl genomarbetat och väl belyser vad som konstaterades vid kontrolltillfället, underlättar det såväl vid beslutsfattandet som vid fortsatta kontakter med djurägaren och om ärendet överklagas.

Om kontrollanter noterar förhållanden som är tveksamma ur djurskyddssynpunkt eller brister är det viktigt att dokumentera väl. Det är särskilt viktigt att dokumentera sådana förhållanden som kan komma att ändras efter det att kontrollen genomförts. Om beslutet överklagas är det en överprövande instans som ska besluta i ärendet, med stöd av dokumentationen från kontrollen. Dokumentation måste beskriva de faktiska förhållandena så väl att även den som inte varit med vid kontrollen kan få en riktig bild av de förhållanden som konstaterades. Om dokumentationen från kontrollen är bristfällig, kan det bli svårt för länsstyrelsen att motivera sitt beslut vid en överprövning.

Dessutom kan kontrollarbetet komma att granskas och bedömas vid flera olika tillfällen.

Granskning kan komma att utföras av annan myndighet inom ramen för revision av kontrollmyndigheter som är ett krav enligt förordning (EG) nr 882/2004³, artikel 4.6. Några av kontrollerna kan också komma att granskas av EU-kommissionens organ för dessa frågor, Food and Veterinary Office (FVO).

12.3 Detta bör dokumenteras

Det som bör dokumenteras är konstaterade fakta som har betydelse för efterlevanden av djurskyddslagstiftningen, men även iakttagelser som inte nödvändigtvis är britser eller tveksamheter kan vara bra att notera för att ge ett stöd för minnet och för att ge en korrekt helhetsbild av kontrollbesöket. Var noga med att beskriva vad du ser. Är djuren smutsiga, beskriv vad smutsen består av, var den sitter, hur stora ytor som täcks. Är det för lite strö, beskriv hur mycket strö det finns osv.

Dokumentera också vilka stödjande dokument eller motsvarande som brukaren kunnat visa för att styrka förhållanden till exempel läkemedelsjournaler. Om det saknas stödjande dokument att kontrollera uppgifter mot så bör detta också dokumenteras.

13. Mäta buller och utrymmen m.m., och fotografera

Ljudnivån mäts från de platser i stallet där djuren kan vistas. Mät även ljudnivån med full ventilation (alla fläktar på med full effekt).

Ammoniakhalten bör mätas upp systematiskt och om kontrollanten känner att det svider i ögonen är det viktigt. Mätning av gödselgaser (främst ammoniak) görs där djuren befinner sig. På liggytor görs mätningen strax ovanför liggytan där djuret har sitt huvud. På gångytor görs mätningen högre upp, i djurets huvudhöjd. (Om rökprov har gjorts bör mätningar framför allt ske där rökuppgång skett).

Storleken på utrymmen bör mätas med måttband och mätningarna dokumenteras på en skiss. Ritningar från förprovningen kan vara till hjälp om sådana finns. Kontrollanten kan också begära kopia av avräkningsnotor från slakteri för att bilda sig en uppfattning av djurens vikt och köttklassificering, eventuella avdrag på grund av gödsel förorening mm.

Uppgifter som storlek på betesmarker etc. stäms lämpligen av mot EU-stödsansökan. Om sådan inte finns kan de GIS-verktyg som används vid EU-stödskontroller användas.

Om man ska fotografera ett djur bör man tänka på att ställa sig i rätt vinkel till hur ljuset från lampor och fönster faller i förhållande till hur djuret står för att få ljuset och skuggorna att framträda på rätt ställe på det aktuella djuret. Detta för att inte fotografiet ska bli missvisande utan framhäva hur djuret verkligen ser ut i hullet.

³ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 854/2004 av den 29 april 2004 om fastställande av särskilda bestämmelser för genomförande av offentlig kontroll av produkter av animaliskt ursprung avsedda att användas som livsmedel.

14. Att fylla i checklistan

De checklistor som tagits fram omfattar merparten av de nationella djurskyddskraven samt samtliga aktuella tvärvillkor. Punkterna är grupperade i olika områden. Tillsyn och skötsel, Personal, etc. För varje punkt kan noteras Ja, Nej, Ej aktuellt eller Ej kontrollerat. I samtliga fall innebär ett Nej att det fanns brister, avvikelser mot de krav som ställs. Ja innebär att kontrollanten gör bedömningen att de aktuella kraven är uppfyllda. För samtliga punkter finns också alternativet Ej aktuellt. Detta används i de fall aktuella regler inte är tillämpliga i aktuell typ av djurhållning. Ej kontrollerat markeras för de kontrollpunkter som inte kontrollerats.

I de fall kontrollanten noterar Nej bör bristerna beskrivas mer i detalj under rubrik F på checklistan. För schematisk bild över checklistans uppbyggnad och kopplingen till tvärvillkoren, se bilaga 1.

Notera det krav som ställs på notering i checklista och vid inregistrering av resultat i DSK i de fall kontrollen omfattar tvärvillkor. För mer information se Handläggarstödet. ”Rutinbeskrivning: Granska manuellt registrerade uppgifter.”

14.1 Hela eller delar av checklistan

Kontrollmyndigheten avgör vilka kontrollpunkter som ska kontrolleras vid en kontroll. Kontrollen bör omfatta huvuddelen av de krav som ställs avseende tillsyn och skötsel, utrymmen, skötsel och foder och vatten. De punkter som inte kontrollerats markeras med Ej kontrollerat. Om en fullständig tvärvillkorsk kontroll ska genomföras ska samtliga punkter märkta med ”TV” kontrolleras. Se vidare i kontrollinstruktion för tvärvillkor - djurskydd.

14.2 Checklistans olika delar

A Kontrollplats

Under denna rubrik redovisas de uppgifter om kontrollplatsen/na som finns registrerade i djurskyddskontrollregistret (DSK). Kontrollanten bör stämma av dessa så att registret kan uppdateras med korrekta uppgifter.

B Djurhållare

Under denna rubrik redovisas de uppgifter om djurhållaren/na som finns registrerade i djurskyddskontrollregistret. Kontrollanten bör stämma av dessa så att registret kan uppdateras med korrekta uppgifter.

C Länsstyrelse

I detta fält skrivs uppgift om kontrollanten ut. Om annan person än den som registrerats i djurskyddskontrollregistret utför kontrollen ska uppgiften ändras när kontrollresultatet registreras.

D Uppgifter om kontrollen

Här kan kontrollanten notera uppgifter om kontrollen.

Datum: Datum för när kontrollen genomfördes noteras

Kontrolltyp: Den kontrolltyp (se avsnitt 7) som registrerats i DSK skrivs ut.

Närvarande: Vilka som närvarade vid kontrollen, utöver kontrollanten bör noteras. Deras roll bör också anges, t ex djurskötare eller veterinär inkallad av länsstyrelsen.

Kontrollbesöket påbörjades/avslutades: Här kan uppgifter om tidsåtgången för kontrollen noteras.

Bilresa: Här kan uppgift om sträckan noteras.

Väderleksförhållande: Här finns möjlighet för kontrollanten att ange vädret vid kontrollen genomförande om det bedöms ha betydelse för bedömningen av ev brister.

Pågående verksamhet på kontrollplatsen: Här finns möjlighet för kontrollanten att ange vilken typ av verksamhet som pågick vid kontrolltillfället.

Avisering: Här ska notering göras om kontrollen var aviserad eller inte. Om kontrollen var aviserad ska kontrollanten notera när detta gjordes och orsaken till aviseringen.

Vägrade brukaren kontroll: Om brukaren vägrar kontroll ska detta noteras här. Gäller endast om kontrollen var en tvärvillkorskontroll. Se avsnitt 18.

E Beskrivning av brister

Här bör kontrollanten sammanfattningsvis notera de brister som konstaterades vid kontrollen.

F Information som lämnats till djurhållaren

Här bör kontrollanten kort notera vilken information som muntligen lämnats till djurhållaren i samband med att kontrollen avslutades. Avsnittet är tänkt som ett stöd för minnet för kontrollanten.

G Information som lämnats från djurhållaren

Här kan kontrollanten notera uppgifter som djurhållaren lämnat och som är av betydelse för kontrollen. Till exempel uppgifter om djurhållning, planerade insatser etc.

H Tvärvillkor – Bedömning

Här ska de tvärvillkorsbrister som noterats vid kontrollen noteras. En avvikelse per sida. I checklistan finns tre sidor, om fler krävs, ta kopior. Det är viktigt att avvikelsen mot aktuella direktiv beskrivs tydligt. För mer information och bedömningsvägledning samt hantering av mindre överträdelse, se ”Vägledning om länsstyrelsernas handläggning efter konstaterade överträdelser av tvärvillkor 2010” och kontrollinstruktion för tvärvillkor-djurskydd.

Typ av åtgärd: Enligt kommissionens beslut 2006/778/EG⁴ ska överträdelser rapporteras. För varje överträdelse ska också anges vilken åtgärd kontrollmyndigheten har vidtagit med anledning av bristen. För att kunna göra en korrekt rapportering till måste den typ av djur/djurslag som bristen gällde anges genom att ktyssa i aktuell tryuta.

- A. Föreläggande att åtgärda bristen inom 3 månader. Inga övriga åtgärder.
- B. Föreläggande att åtgärda bristen inom utsatt tid, längre än 3 månader. Inga övriga åtgärder.
- C. Omedelbara åtgärder i form av omhändertagande, djurförbud, åtalsanmälan etc.
- D. Ingen åtgärd.

Registrering av dessa ska göras i djurskyddskontrollregistret (DSK) när länsstyrelsen beslutat om åtgärd.

15. Att förbereda en kontroll

I detta avsnitt finns tips om vad som kan vara lämpligt att tänka på när du förbereder en kontroll. Du bör ta reda på uppgifter om vem som äger djuren/ansvarar för djurhållningen. Ta fram de uppgifter som finns på länsstyrelsen om djurhållningen på kontrollplatsen. Finns det förprövningshandlingar ger dessa värdefull information liksom uppgifter från slutbesiktningen.

Titta också på resultat från tidigare kontroller, har det funnits brister som djurhållaren lovat att åtgärda och som inte kontrollerats på plats efter det bör detta särskilt uppmärksammas vid kontrollen. Behöver du kontakta besättningsveterinären för att diskutera djurskyddet eller smittskyddsläget i den aktuella besättningen?

Titta på uppgifter om djurhållningen i djurskyddsregistret och de andra djurregistren för att få en bild av omfattningen av djurhållningen. Fundera igenom vad du kan vänta dig att få se. Är det något särskilt du behöver ta med eller läsa in dig på så gör det.

16. Tvärvillkoren

Inom djurskyddsområdet finns en rad tvärvillkor. Dessa gäller för de djurhållare som sökt EU-stöd och för de djur som ingår i jordbruksverksamheten. Tvärvillkoren är på den nivå som beskrivs i de olika EU-direktiven. Vissa av de brukare som söker EU-stöd ska kontrolleras avseende tvärvillkoren. Även de brister som konstateras vid ordinarie offentlig kontroll som gäller tvärvillkor ska hanteras av länsstyrelsen. Checklistorna är uppbyggda enligt metodiken att i första hand kontrollera att djurhållningen uppfyller de svenska kraven.

⁴ Kommissionens beslut av den 14 april 2006 om minimikrav på insamling av informationer från produktionsanläggningar där vissa djur hålls för animalieproduktion.

Om man hittar brister där bör kontrollanten gå vidare och undersöka om det är brister som rör tvärvillkoren. Detta beskrivs närmare i kontrollinstruktionen för tvärvillkoren.

17. Uppföljning och utvärdering av kontrollen

Det finns ett beslut från EU-kommissionen⁵ som anger vilka uppgifter från den offentliga kontrollen som varje medlemsstat ska rapportera. Vid utformningen av checklistorna har detta beaktats så om checklistorna används och kontrollresultatet registreras i IT-systemet kan länsstyrelsen och Jordbruksverket hämta de uppgifter som behövs för rapporteringen från IT-systemet.

Utöver detta kan länsstyrelsen och Jordbruksverket att hämta vissa uppgifter om verksamhetens omfattning och resultat från kontrollerna från IT-systemet.

I checklisten för fjäderfä är några kontrollpunkter märkt med ”RAP”. Det är punkter som utgör krav i värphönsdirektivet men inte utgör tvärvillkor. Brister på dessa punkter ska rapporteras till EU-kommissionen enligt beslut 2006/778/EG, se ovan.

17.1 Krav på kontrollerna som rapporteras till kommissionen

I kommissionens beslut 2006/778/EG anges hur många områden en kontroll ska omfatta för att den ska få rapporteras. I tabell 3 beskrivs dessa krav på omfattning. I tabell 2 redovisas vilka avsnitt i kontrollvägledningen som omfattar respektive område i kommissionens beslut.

Tabell 3: Antal områden som minst ska kontrolleras för att kontrollen ska rapporteras enligt beslut 2006/778.

	<i>Kalvar</i>	<i>Grisar</i>	<i>Värphöns</i>	<i>Animalieproduktionens djur</i>
<i>Minsta antal områden som kontrollerats</i>	5	4	3	5

Kalv

Tabell 4: Vilka områden i vägledningen som motsvarar områdesindelningen i kommissionens beslut för kalvar.

<i>Områden</i>	<i>Motsvarande kontrollpunkter</i>
Kontroll	Nöt 2, 9, 23

⁵ Kommissionens beslut 2006/778 av den 14 november 2006 om minimikrav på insamling av information från inspektioner vid produktionsanläggningar där vissa djur hålls för animalieproduktion.

Rörelsefrihet	Nöt 13, 14
Utrymmeskrav	Nöt 12,
Byggnader och andra utrymmen	Nöt 17, 18, 21, 24, 31, 32, 36
Minimikrav på belysning	Nöt 24
Automatisk eller mekanisk utrustning	Nöt 4, 22
Foder, vatten och andra ämnen	Nöt 26, 27, 28, 30, 40, 43
Hemoglobinhalt	Nöt 27
Fiberhaltigt foder	Nöt 29

Gris

Tabell 5: Vilka områden i vägledningen som motsvarar områdesindelningen i kommissionens beslut för gisar.

Områden	Motsvarande kontrollpunkter
Personal	Gris 1
Kontroll	Gris 2, 9, 26
Rörelsefrihet	Gris 19, 21
Utrymmeskrav	Gris 11, 22
Byggnader och andra utrymmen	Gris 14, 24, 27, 28, 35, 36
Minimikrav på belysning	Gris 27
Golvtytor	Gris 15
Material att sysselsätta sig med	Gris 33, 34
Foder, vatten och andra ämnen	Gris 29, 30, 31, 41
Fiberhaltigt foder	Gris 30
Stympning	Gris 38, 39
Avelsförfaranden	Gris 20, 42

Värphöns

Tabell 6: Vilka områden i vägledningen som motsvarar områdesindelningen i kommissionens beslut för värphöns

<i>Områden</i>	<i>Motsvarande kontrollpunkter</i>
Kontroll	Fjäder 4, 8, 23
Utrymmeskrav	Fjäder 19
Byggnader och andra utrymmen	Fjäder 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 24 27, 32, 36, 39
Minimikrav på belysning	Fjäder 24
Automatisk eller mekanisk utrustning	Fjäder 5, 22, 26
Stympning	Fjäder 40

Animalieproduktionens djur

Tabell 7: Vilka områden i vägledningen som motsvarar områdesindelningen i kommissionens beslut för övriga av animalieproduktionens djur.

<i>Områden</i>	<i>Motsvarande kontrollområden</i> <i>Kontrollpunkter som gäller:</i>
Personal	Personalstyrkan
Kontroll	Tillsynen av djuren och omhändertagande av sjuka djur
Dokumentation	Dokumentation
Rörelsefrihet	Utrymmen, att djuren är lösgående etc.
Byggnader och andra utrymmen	Inredningen, utgångsdjur, stallklimat, ljusinsläpp etc.
Automatisk eller mekanisk utrustning	Tillsyn av utrustning och larm
Foder, vatten och andra ämnen	Foder och vatten och hormoner och andra ämnen
Stympning	Operativa ingrepp
Avelsförfaranden	Avel

17.2 Utvärdering av kontrollen

EU-kommissionen (förordning (EG) 882/2004 art 4, punkten 2 a) ställer krav på att den behöriga myndigheten ska se till att kontrollen är ändamålsenligt och effektiv. Det finns också krav på utvärdering och handlingsplan i Kommissionens beslut

2006/778/EG och i länsstyrelserna regleringsbrev. Bland annat därför är det viktigt att kontrollmyndigheten regelbundet utvärderar sin kontroll och vidtar åtgärder för att förbättra kvalitet och effektivitet. Jordbruksverket kommer att stödja kontrollmyndigheterna i detta arbete.

18. Problem vid kontroll – tillträde mm

Kontrollmyndigheten har rätt att i den utsträckning som det behövs för kontrollen, få tillträde till områden, lokaler och andra utrymmen som har anknytning till verksamheten och där göra undersökningar, ta prover och få de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen. Detta framgår av 24 § i djurskyddslagen. Det kan bli aktuellt att begära biträde av polismyndigheten om djurhållaren vägrar kontrollanten tillträde. Se avsnitt 23.

I samband med kontroll kan olika typer av problem uppstå. Hur dessa kan hanteras beskrivs under respektive rubrik nedan.

Djurhållaren motsätter sig kontroll eller släpper inte in kontrollanten i stallar/djurutrymmen

Om djurhållaren vid aviseringen eller när kontrollen ska påbörjas säger att han inte vill att den ska genomföras bör kontrollanten upplysa om att det finns möjlighet att begära handräckning av polis.

Djurhållaren är oanträffbar vid försök att avisera kontroll eller vid kontrollbesöket

Om det finns skäl att tro att det finns brister i djurhållningen bör länsstyrelsen överväga att genomföra kontrollen med handräckning från polis.

Djurhållaren är hotfull vid avisering eller vid kontrollbesök

Om djurhållaren uppträder hotfullt ska kontrollanten tillämpa länsstyrelsens rutiner för säkerhet.

Att tänka på:

Du som kontrollant bör inte genomföra en kontroll utan att djurhållaren eller representant för denne är närvarande. Undantaget är kontroller som sker med handräckning av polis. Som kontrollant bör du inte gå in i stallar/djurutrymmen, hagar etc. utan djurhållarens tillstånd.

Att gå in i trädgården, knacka på dörren eller öppna en staldörr och ropa för att hitta djurhållaren är vanligtvis lämpligt. Om kontrollanten då gör iakttagelser som rör djurskydd bör detta dokumenteras.

Obs! Bostaden inklusive uthus och ekonomibyggnader har ett starkt skydd mot olovligt inträngande i reglerna om hemfridsbrott. Det samma gäller för hagar, rastgårdar etc.

Tvårvillkorskontroll och djurhållaren vägrar kontroll

Om brukaren av någon anledning vägrar tillåta kontroll som gäller tvårvillkoren bör detta respekteras. Kontrollanten bör dock vänligt uppmana djurhållaren att tillåta kontroll då en vägran får stora konsekvenser för vederbörande då samtliga ansökningar om EU-stöd kommer att avslås. Det samma gäller om brukaren, eller annan ansvarig person, vid kontrolltillfället inte medverkar i den utsträckning som kan anses nödvändig för att kontrollen ska gå att genomföra. Om djurhållaren trots detta inte tillåter kontroll eller medverkar i den utsträckning som behövs måste kontrollanten informera brukaren om att ansökan kan komma att avslås om kontrollen inte kan genomföras av orsaker som beror på brukaren.

Om problem uppstått i samband med avisering eller vid själva kontrolltillfället ska detta alltid noteras i akten. Skicka sedan tjänsteanteckningarna och ev. kontrollprotokoll/brev med mottagningsbevis till brukaren.

19. Intressekonflikt och jäv

I förordning (EG) nr 882/2004 (Kontrollförordningen) anges att de behöriga myndigheterna ska se till att det inte föreligger någon intressekonflikt för den personal som utför den offentliga kontrollen. Motsvarande bestämmelser om jäv finns i förvaltningslagen. Det är lämpligt att kontrollmyndigheten upprättar en beskrivning för hur man ser till att dessa krav uppfylls. Det kan till exempel ske genom att inte samma kontrollant kontrollerar samma objekt flera gånger i rad.

20. Anlita särskild kompetens

Vid behov kan en veterinär eller annan expert behöva anlitas för bedömning av djurhälsoläget. I dessa lägen är det fortfarande du som kontrollant som leder kontrollen. Det är viktigt att du informerar både djurhållare och den externa personen om dess uppgift. Exempel på kompetenser som kan behövas är veterinär, ventilationskonsult, klövverkare och foderrådgivare. Viktigt att notera är att intyg etc. från t.ex. veterinär ägs av den part som anlitas och betalat veterinären.

21. Smittskydd

För att undvika smittspridning bör lämpliga skyddskläder, t.ex. ren overall och stövelöverdrag användas när man går in i stallar. Tänk på i vilken ordning du besöker olika stallar. Diskutera med djurhållaren en lämplig besöksordning genom besättningen för att minska risk för spridning av smitta. Börja till exempel med stallar/avdelningar med höga krav på renhet (t.ex. grisningsavdelning eller kalvavdelning) medan du är "ren" och avsluta med de mindre känsliga (t.ex. slaktgrisar eller kostallet). Oftast handlar det om att gå från de yngsta till de äldsta djuren.

Med besöksordning menas dock även den ordning som du som kontrollant bör besöka olika anläggningar under en dag, eller under vecka. Rekommendationen är att följa följande

ordning för besök inom grisproduktion. (Samråd gärna med djurhållaren och eller besättningsveterinären i varje enskilt fall.)

1. Avelsbesättning
2. Gyltproducent
3. Smågrisproducent
4. Slaktgrisproducent

Kontrollanten bör, i så stor utsträckning som det är möjligt med bibehållen kontrollkvalitet, tillgodose djurägarens önskemål beträffande smittskydd. Om djurhållaren tillhandahåller lämpliga skyddskläder och skodon ska dessa vara rena och du som kontrollant bör om möjligt använda dessa. Använda engångskläder bör lämnas kvar på anläggningen.

Det är viktigt att tillämpa principen *Ren in* och *Ren ut* vid varje besättningsbesök och försöka att inte komma i kontakt med smittämnen under kontrollen. Handtvätt när du kommer in i och när du lämnar besättningen, undvika särskilt kontakten med avföring och kroppsvätskor som innehåller mest av smittämnet är exempel på åtgärder du bör vidta.

Det är viktigt att du som kontrollant vet vilka företag som är spärrade pga. av utbrott eller misstanke om smittsamma sjukdomar. Du bör också fråga djurhållaren om det finns smittsamma sjukdomar i djurbesättningen innan du går in. Som huvudregel ska planerade djurskyddskontroller inte göras på djurhållningar där det finns smittskyddsrestriktioner för besökare.

22. Metoder för att följa upp en kontroll

Om brister konstaterades vid kontrollen ska dessa följas upp inom en bestämd skälig tid. Sådana inspektioner ska bekostas av djurhållaren genom avgift för extra offentlig kontroll. Det är därför viktigt att det är klart för djurhållaren vad som leder till uppföljande kontroll. Denna avgift är dock inte att betrakta som sanktioner eller straff mot djurhållaren utan används endast för att täcka myndighetens kostnader.

Om brister har konstaterats vid kontrollen måste kontrollanten ta ställning till hur länsstyrelsen ska följa upp att bristerna åtgärdats. När kontrollmyndigheten tar ställning till hur åtgärderna som djurhållaren vidtar för att avhjälpa brister ska kontrolleras, bör man beakta bristens allvarighet och kontrollmyndighetens tidigare erfarenheter från kontrollobjektet.

Olika kontrollmetoder kan vara aktuella. Vissa brister är av sådan art att en kontroll på plats krävs, till exempel när allvarliga brister i tillsyn, renhållning eller utfodring har noterats. Vid andra typer av brister kan någon form av dokumentation från djurhållaren som visar på att bristen åtgärdats vara tillräcklig. Till exempel ett foto på det lagade skyddsgallret över en lampa (dokumentkontroll)

23. Handräckning av polis

Det är polismyndighetens skyldighet att bistå andra myndigheter genom handräckning. Handräckning begärs med stöd av 27 a § djurskyddslagen.

24. Registrering av kontrollresultat

Resultatet av kontrollen ska registreras i IT-systemet (DSK-kontroll). Detta bör göras snarast efter kontrollen är slutförd.

25. Avgift för extra offentlig kontroll

Staten Jordbruksverks föreskrift (SJVFS 2008:67) reglerar länsstyrelsernas skyldighet att ta ut avgift för extra offentlig kontroll.

26. Litteraturlista

Nedan listas litteratur på som rör djurskydd och djurskyddskontroll och som kan vara av intresse. Förteckningen är inte fullständig.

Allmänt

Jensen P, Djurens beteende, LT's förlag
Hallander H, Svenska lantraser, Bokförlaget Blå ankan
Hallander H, Husdjur till husbehov, Bokförlaget Blå ankan
Striwing H, Åslund M, Djurskydd Fakta och tips, författarna www.djurskyddsresursen
Striwing H, Åslund M, Utredning av vanvård, författarna www.djurskyddsresursen
Striwing H, Djur som brottsoffer, Nya Doxa

Lantbrukets djur

Eggertsen J m.fl., *Fåråret*, Svenska djurhälovården
Sjödén E, *Får*, Natur & Kultur
Bergsten C m.fl., *Mjölkkor*
Jordbruksverket, *Klövård och hälsa hos mjölkkor*, Jordbruksinformation 4-2002
Simonsson A m.fl., *Svinboken*, LT's förlag
Attrell B, *Hästens biologi, utfodring och avel*, Natur & Kultur/LT's förlag
Planck, C, Rundgren M, *Hästens näringsbehov och utfodring*, Natur & Kultur/LT's förlag
Sevelius, Petterson, Green, *Håll hästen frisk*, ICA bokförlag
Ericson, Frey, Lennartsson, *Islandshästar, skötsel- hälsa- gångarter*, Natur & Kultur
Dreber M, *Djurvänlig inhysning av hästar*, Hushållningssällskapet
Ventorp M, Michanek P, *Att bygga häststall- en idéhandbok*, JBT/SLU
Länsstyrelsen i Östergötland, *Utegångsdjur sommar som vinter*
Jordbruksverket, *Vatten till husdjur*, Jordbruksinformation 13-1999
von Wachenfelt H, Odén K, Gunnarsson S, *Värphöns i lågbeläggningsystem*, SLU, JBT specialmeddelande 237
Ascárd K, von Wachenfelt E, *Värphöns på golv*, SLU, JBT, Specialmeddelande 216

Sällskapsdjur

Lindholm Å, Barvefjord U, *Hundraser i Sverige*, Prisma

Malm K, *Hunden, människan, relationen*, författaren, [www,k.malm.hundetologi.info](http://www.k.malm.hundetologi.info)

Malm K, *Rädsla och separationsproblem hos hundar*, författaren,
[www,k.malm.hundetologi.info](http://www.k.malm.hundetologi.info)

Malm K, *Aggressivitet hos hundar*, författaren, [www,k.malm.hundetologi.info](http://www.k.malm.hundetologi.info)

Dorst U, *Ormar, ödlor, sköldpaddor och andra djur i terrariet*, Natur och Kultur

Lindgren B, *Smådjursboken*, Natur kultur

Lindgren B, Högberg J, *Fåglar som sällskap och hobby*, författarna

www.vidmarskfarmen.se/fagelboken

Övriga djur

Johansson E, *Hjortar som betesdjur*,

Rehbinder C, Nikander S, *Ren och rensjukdomar*, Studentlitteratur AB

Bilaga 1

Schematisk skiss över checklisten uppbyggnad

